

Zespół pałacowo-parkowy

W 1752 r. właścicielem Żelechowa został książę **Jerzy Ignacy Lubomirski**, chorąży wielki koronny. Po śmierci Lubomirskiego w 1753 r. dobra żelechowskie przejęła jego żona Joanna. Jej staraniem w **1762 r.** na północ od miasta, przy dawnym gościńcu wiodącym do Stoczka, rozpoczęto budowę pałacu. Joanna Lubomirska budowy nie ukończyła, bowiem w 1782 r. odstąpiła dobra żelechowskie **Fabianowi Sebastianowi Romanowi** w zamian za majątek na Podolu. Cztery lata później dziedzicem Żelechowa został syn Fabiana, **Franciszek Placyd Roman**, szambelan królewski. Prowadził on jednak hulaszczy tryb życia i budowie pałacu nie poświęcał uwagi. W 1792 r. sprzedał miasto **Ignacemu Wyszogocie Zakrzewskiemu**, chorążemu poznańskiemu, posłowi na Sejm i pierwszemu prezydentowi Warszawy. Nowy właściciel zakończył prace budowlane w **1794 r.** Podczas insurekcji kościuszkowskiej Zakrzewski angażował rzemieślników warszawskich do pracy na cele powstania, gwarantując wypłatę należności własnym majątkiem. Po śmierci Zakrzewskiego okazało się, że dobra żelechowskie obciążone są ogromnym długiem. Największym wierzycielem Zakrzewskiego był **Tomasz Michał Dangel**, rymarz i fabrykant powozów z Warszawy, który wykonywał siodła dla kawalerii narodowej. Dangel długo upominał się o zastawiony majątek. W 1825 r. wystawione na publiczną licytację dobra żelechowskie nabyły córki barona Dangla. Ostatecznie, na mocy umowy z siostrami, jedyną właścicielką majątku została Karolina Dangel, która następnie przekazała go w posagu **Janowi Ordędze**. W 1838 r. Jan Ordęga dokonał częściowej przebudowy pałacu i bogato ozdobił jego wnętrze. Po Ordęgach odziedziczyli pałac **Szustrowie**, którzy byli jego właścicielami do końca II wojny światowej. Ostatnim właścicielem była Janina z Ordęgów Szustrowa. W 1944 r. budynek zajęły wojska radzieckie, które znacznie go zdemolowały i ograbiły. Po wojnie pałac został odrestaurowany i przekazany Zespołowi Szkół Zawodowych. Mieścił się tam internat. W **1960 r.** zespół pałacowo-parkowy wpisano do **rejestrzabytków** (nr rej. A-53/266). W 2006 r. pałac ponownie znalazł się w rękach prywatnych.

W skład zespołu pałacowo-parkowego wchodzi pałac, oficyna i park krajobrazowy. **Pałac** reprezentuje styl klasycystyczny. Zbudowano go według projektu nieznanego architekta warszawskiego. Jest murowany z cegły, tynkowany i parterowy, wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, zwrócony frontem na zachód. Posiada piętrową część środkową poprzedzoną od frontu czterokolumnowym tokańskim portykiem z tarasem, a od tyłu wysuniętą ryzalitem o silnie zaokrąglonych narożach. Przed portykiem znajdują się schody, po bokach podjazdy. Dach jest czterospadowy, nad pięterkiem dwuspadowy. Wnętrza pałacu mają układ dwutraktowy z korytarzem pośrodku. Na parterze znajduje się sień nakryta sufitem z fasetą i rozetą, a za nią klatka schodowa z balustradą. Od strony ogrodu usytuowany jest kwadratowy salon o zaokrąglonych narożach. Zachowała się tam klasycystyczna dekoracja sztukatorska - sufit zdobi fryz z motywami sfinksów i waz, zaś drzwi i okna upiększają stiukowe fryzy o motywach

roślinnych oraz profilowane i ornamentowane gzymsy. W narożach znajdują się przysklepione koszowo nisze piecowe. Podłoga w salonie wykonana była pierwotnie z ozdobnie układanych klepek z kilku gatunków drewna z rozetą pośrodku. Na piętrze, nad sienią i salonem, znajdują się dwie sale kryte sufitem z fasetą. Otwory okienne posiadają rytmiczny układ.

Przy drzwiach frontowych do pałacu do niedawna umieszczona była **pamiątkowa tablica** poświęcona Ignacemu Wysogocie Zakrzewskiemu. Wmurowali ją w 1964 r. członkowie Turystycznego Klubu Motorowego Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego z okazji 700-lecia Warszawy. W 2006 r. tablica została skradziona. W latach 1845-1853 częstym gościem rodziny Ordęgów był Romuald Traugutt, stacjonujący w tutejszym batalionie saperów. W 1852 r. w żelechowskim pałacu odbyło się nawet **wesele Romualda Traugutta i Anny Pikiel**.

Oficynę wzniesiono w drugiej połowie XVIII w. i przekształcono w pierwszej połowie XIX w. Ma ona formę klasycystyczną. Jest usytuowana prostopadle do pałacu, przy jego południowej elewacji. Jest murowana z cegły, tynkowana, parterowa, zbudowana na planie wydłużonego prostokąta o zaokrąglonych narożach. Elewacje rozcłonkowane są uproszczonymi pilastrami i ożywione podziałem ramowym. W części pomieszczeń występują sklepienia kolebkowe z lunetami. Dach jest czterospadowy, kryty blachą.

Park został założony w drugiej połowie XVIII w. Zajmuje powierzchnię 7,8 ha, z czego około 1 ha stanowią wody otwarte. Jego kompozycja łączy w sobie regularny układ osiowy z krajobrazowym, nawiązując do stylu angielskiego. Elementem centralnym parku jest pałac i oficyna. Od bramy wjazdowej w kierunku głównego wejścia pałacu prowadzi szeroka aleja obsadzona lipami, przechodząca przed budynkiem w kolisty gazon. Za pałacem znajduje się obszerna prostokątna polana. Szczególnie duże walory krajobrazowe posiada północno-zachodnia część parku z dwoma **stawami** przedzielonymi groblą, po której prowadziła kiedyś droga brukowana do stajni i zabudowań folwarcznych położonych bezpośrednio za stawami. Zbiorniki wodne charakteryzują się zróżnicowanym poziomem wód - lustro wody stawu „górnego” znajduje się na wysokości 176 m, zaś stawu „dolnego” na wysokości 172 m. Na stawie „górnym” usytuowana jest owalna wyspa, połączona pierwotnie z resztą parku drewnianą kładką. W drzewostanie dominują gatunki rodzime - graby, klony i lipy. Wśród drzew obcych szczególnie duży udział mają dwa gatunki - robinia akacja i kasztanowiec biały. Układ roślinny parku wzbogacają ponadto pojedyncze okazy platana klonolistnego, igliczni trójcierniowej, klonu srebrnego, świerka kłującego, choiny kanadyjskiej, czeremchy amerykańskiej. Najstarsze drzewa w parku pochodzą z drugiej połowy XVIII w. Dwie lipy drobnolistne i jeden platan klonolistny uznane są za **pomnik przyrody**. Z krzewów na szczególną uwagę zasługuje lilium pospolite oraz śnieguliczka biała. Jeśli chodzi o runo, to staje się ono najbardziej atrakcyjne wczesną wiosną, kiedy to około 70% powierzchni parku pokrywają kwitnące kobierce zawilca gajowego. Dopełnieniem bogatej szaty roślinnej jest fauna. Wśród ptaków dominują gawrony. Oprócz nich można zobaczyć bądź usłyszeć puszczyka, kosa, dzięcioła dużego, płomykówkę, świstunkę leśną, kwiczoła, gołębia grzywacza, muchołówkę szarą, ziembę, wilgę, sikorkę modrą i bogatkę, trznadla oraz srokę. Po stawach pływają kaczki krzyżówki, a niekiedy także łabędzie. Reprezentantami ssaków są w parku wiewiórki, jeże, ryjówki, krety, kuny leśne i nietoperze. Spośród płazów spotkać można przede wszystkim kumaka nizinnego, żaby wodne i trawne, rzekotkę drzewną, traszkę grzebieniastą.

Dawniej w skład kompleksu wchodził także **sad** ulokowany w miejscu, gdzie obecnie znajduje się boisko piłkarskie, warsztaty szkolne i budynki mieszkalne. Od pałacu w głąb pól ciągnęła się natomiast szeroka aleja widokowa obsadzona grabami. Przez miejscową ludność była ona nazywana **Aleją Powstańców**. Jak głosi legenda, podczas powstania styczniowego w 1863 r. w pałacu Ordęgów stacjonował oddział powstańczy. Wokół dworu rozlokowane były warty. Jedną z nich stała we wspomnianej alei i strzegła wejścia do parku od wschodu. Wartownicy ci zostali jednak nieoczekiwanie zaatakowani przez Kozaków i po krótkiej walce zabici. Na odgłos strzałów za

parkiem powstańcy z pałacu, nie podejmując walki, wycofali się w stronę Miastkowa. W alei natomiast pozostali dwaj zmarli partyzanci. Pochowano ich tam, gdzie padli. Nigdzie nie zapisano ich nazwisk. Przy skromnej mogile powstańczej zasadzono dwie topole. Przed II wojną światową Aleja Powstańców była miejscem spacerów mieszkańców Żelechowa. Została ona niestety zrównana z ziemią w sierpniu 1944 r. przez wojska radzieckie. Utworzyły one wówczas na polach dworskich **lotnisko operacyjne**, z którego startowały Jaki i Iły w kierunku Wisły.

